

Davieová, G. 2009. *Výjimečný případ Evropa: Parametry víry v moderním světě*

Brno: CDK, 212 s.

ISBN 978-80-7325-192-5

Hana Březinová, FF MU, Ústav religionistiky

Výjimečný případ Evropa je název knihy současné anglické socioložky náboženství Grace Davieové. Samotný titul může ve čtenáři vyvolat očekávání, že se v knize dozví něco, co změní nebo alespoň naruší jeho dosavadní vnímání Evropy a evropského náboženského kontextu. Takto naladěný čtenář ovšem může po jejím přečtení prožít moment zklamaného očekávání. Recenzovaná publikace sice přináší několik zajímavých statí poukazujících na různé podoby křesťanské víry v současném světě, ale zásadně nové nahlížení evropského náboženského prostředí podle mého názoru nenabízí.

Předkládaná kniha nese v originále název *Europe: The Exceptional Case. Parameters of Faith in the Modern World* a jedná se o vůbec první český překlad díla Grace Davieové. Autorka je profesorkou sociologie náboženství a přednáší na katedře sociologie a filosofie na univerzitě v anglickém Exeteru. Za svého akademického působení vydala nebo se podílela na vzniku devíti titulů. Mezi nejznámější publikace patří kniha o náboženství v Británii z roku 1994 *Religion in Britain since 1945: Believing without Belonging* nebo letos vydaná práce věnovaná prosperitě a náboženství v Evropě 21. století (spolu s A. Bäckströmem) *Welfare and Religion in 21st century Europe (Volume One): Configuring the Connections*. Jak již bylo řečeno, překladu do českého jazyka se dočkala pouze recenzovaná kniha *Výjimečný případ Evropa*. O českou verzi této publikace se postaralo etablované nakladatelství Centrum pro studium demokracie a kultury a jeho překladatel Tomáš Suchomel.

Knihy je rozdělena do šesti samostatných kapitol, které se mimo teoreticky laděnou úvodní a závěrečnou část věnují výhradně různým světovým náboženským fenoménům. Jednotlivé kapitoly zasahují široký geografický prostor. Čtenář se tak postupně seznamuje s náboženským trhem v Severní Americe, rozvojem letničního hnutí v Americe Latinské, s africkou podobou křesťanství a jeho pronikáním do evropského kontextu a v neposlední řadě také s projevy křesťanství na Filipínách, v Jižní Koreji a u melanéských misionářů. Zmíněné fenomény spojuje hned několik prvků – prvním je jejich příslušnost ke křesťanským proudům (poskytující možnost dalších srovnání), druhým potom jejich shodná funkce v textu. Na příkladu náboženské scény v Severní Americe či křesťanských misí Afričanů do Evropy se Grace Davieová snaží poukázat na výjimečnost náboženského případu Evropy. Hlavní ideou díla je teze, že není možné aplikovat teorie a vývojové trendy evropského kulturního areálu na jiné světové regiony bez hlubšího posouzení jejich odlišností a kontextu. Proto také označení *výjimečný případ* pro evropskou skutečnost. Zde si však můžeme položit otázku, zda není tento předjímaný závěr a hlavní idea

textu na dnešním vědeckém poli víceméně přijímaná a snad i praktikovaná. Důraz na specifický kulturní, společenský, politický a historický kontext zkoumaného regionu, ať už evropského, či afrického, a také reflexe vlastní pozice badatele je základním krokem nejen sociologického a religionistického bádání. Poznání, že metaforicky řečeno „[...] mapy Alp nelze jednoduše přenést do Skalistých hor či do And (anebo naopak), aniž to má velmi závažné následky“ (Davieová 2009: 181), je jednou z nejčastěji se opakujících myšlenek textu.

Jednotlivé exemplární studie světového křesťanského kontextu jsou pro čtenáře zajímavé, ačkoliv přinášejí spíše jen shrnutí (a reflexi) zkoumání světových odborníků na danou problematiku. Sama autorka se žádných terénních výzkumů neúčastnila, ovšem tím, že v knize představuje vždy několik různorodých pohledů na daný náboženský fenomén, posouvá sebe i čtenáře ke komplexní sociologické reflexi, a tak usnadňuje komparaci zvoleného mimoevropského náboženského projevu s projevem evropským (představeným především v první kapitole knihy). Dlužno říci, že komparativním pasážím není v samotném textu věnováno příliš mnoho prostoru, a proto se zdají být místy pouhým apendixem (ku příkladu v kap. 5).

Pro dvě kapitoly rámuující celou knihu je evropský případ ústředním tématem, a proto je nyní rozeberu podrobněji. Poznatky o charakteru evropské religiozity vychází v první a poslední stati zejména z výzkumu *European Values Study* (Evropský výzkum hodnot) z let 1981, 1990 a 1999. Na základě tohoto empirického materiálu můžeme podle Grace Davieové mluvit v kontextu západní Evropy o tzv. víře bez příslušnosti. Tímto termínem je poukazováno na vztah Evropanů k církvím na jedné straně, ale také na vztah k náboženské zkušenosti na straně druhé. Pohledy do budoucna pak ukazují dva možné scénáře dalšího vývoje. Podle prvního se spolu s ustupující důvěrou v církev bude umenšovat také náboženská víra a její praktikování a podle druhého scénáře nastane pravý opak, náboženská víra získá mimo náboženské instituce na významu a začne se více rozšiřovat (což podporují podle autorky také data získaná z EVS). Jednotlivé vize se opírají o různé teoretické koncepty, které se pokoušejí najít klíč k uchopení získaných empirických dat. Jedním z nich je sekularizační teorie, ve své podobě klasické i umírněnější u D. Martina (v knize je podle mého názoru bohužel nedostatečně reflektována kritika mířící proti sekularizačním tezím), dále teorie C. Browna hovořící o zhroucení sdíleného křesťanského diskursu v Británii (potažmo v Evropě, v náboženském kontextu viditelné, zejména na roli žen jakožto nositelek zbožnosti) a v neposlední řadě také koncept zástupného náboženství vytvořený autorkou samou. Ten staví na tezi o kolektivní paměti jako základu společnosti (evropské společnosti jsou zde označeny jako tzv. amnetické, neschopné samy udržovat kolektivní paměť), zpřítomňované a uchovávané církvemi a jejich věřícími, kteří kolektivní paměť uchovávají, a figurují tak jako zástupci celé společnosti. Z uchráněného morálního a národního kreditu pak v případě potřeby může čerpat kterýkoli člen společenství (v případě národní krize, ale i z osobních pohnutek). Všechny zmíněné koncepty ovšem slouží k vysvětlení náboženské situace výhradně evropského prostoru.

Vedle několika společných rysů je možno na evropské náboženské scéně mluvit o množství rozdílných prvků. První kapitola knihy poukazuje na rozdíly mezi protestantským severem a katolickým jihem nebo na různé vazby mezi státy a církvemi v zemích starého kontinentu (i zde se vyskytuje velké množství

tzv. výjimek – např. katolické Irsko nebo vymykající se pravoslavné Řecko). Možnost, jak zmíněné pluralitní náboženské projevy (zde myšleno jak ty evropské, tak mimoevropské) uchopit, poskytuje teorie mnohočetných modernit S. N. Eisenstadta, kterou autorka rozebírá zejména v závěrečné kapitole. Jedná se o teoretický přístup snažící se postihnout rozmanitost modernizačního procesu a z něj vycházející rozmanitost jednotlivých modernit v různých částech světa. Důležité je, že projevy modernity v evropských zemích musíme považovat za ryze svébytné, stejně jako projevy modernity asijských nebo severoamerických států. Řečeno spolu s autorkou: „Představují prostě a jednoduše jednu modernitu mezi mnoha, s nimiž se v moderním světě setkáváme, a stejně jako všechny ostatní jsou v procesu permanentní rekonstrukce“ (Davieová 2009: 190). Tímto konstatováním se vracíme opět k výjimečnosti či nevýjimečnosti případu Evropa. Z předchozího konstatování mimo jiné vyplývá, že výjimečnými jsou v takovémto pohledu vlastně všechny projevy modernity po celém světě, a výjimečným případem tak není pouze Evropa, ale každý jednotlivý region světa. Když tuto úvahu povedeme dále, můžeme říci, že také z tohoto důvodu nejsou jednotlivé teorie vyrůstající z konkrétního prostředí (například na severoamerickém kontextu postavená teorie racionální volby) přenositelné do jiných částí světa.

Výjimečný případ Evropa je publikací, která přináší a znovu otevírá otázky, jež jsou v religionistickém i širším společenskovědním kontextu předmětem diskuzí a polemik již řadu let. Grace Davieová se v knize věnuje několika teoretickým koncepcím – sekularizace, zástupného náboženství či mnohočetných modernit. Tyto teorie jsou představeny vždy v předem vymezeném regionálním a náboženském kontextu. Autorka klade důraz zejména na problematičnost snah o obecnou aplikaci těchto přístupů mimo území, na jehož případech byly vystavěny. A tak ani ryze evropskou teorii zástupného náboženství nemůžeme brát jako univerzální koncept, ale naopak jako možnost uchopení jedné podoby současné moderní víry.